

[B] **STADSETNOLOGIE.**  
**ROANNE VAN VOORST OVER JAKARTA**

Door de eeuwen heen hebben goed gesitueerde burgers altijd belangstelling gehad voor minder-bedeelden – een belangstelling die bestond en bestaat uit fascinatie en afschuw. Herman Heijermans begaf zich incognito onder de daklozen in Berlijn en onder de mijnwerkers in het Ruhr-gebied, veel later verwierf de Duitser Günter Wallraff faam met *Ik, (Ali)* door undercover als Turkse Duitser in de mijnen te gaan werken. De reportages die deze en andere auteurs maakten, dienden er onder meer toe de levensomstandigheden van mensen zonder stem te verbeteren en in sommige gevallen hadden zij ook succes. Deze verkleedpartijen en de blik van de burger op de havelozen hebben door het perspectief van boven naar beneden ook voyeuristische en bevoogdende elementen. De lezende burger kan weliswaar meekijken in het leven van de mensen aan de onderkant van de maatschappij, maar altijd vanuit zijn gerieflijke stoel. Dat was niet het geval bij de arbeidersliteratuur, een genre dat opkwam in de jaren zestig en zeventig



De sloppenwijk in Jakarta waar Roanne van Voorst een jaar lang woonde.

van de vorige eeuw, waarin de schrijvende arbeider, vaak met een socialistische of communistische achtergrond, zijn eigen leven als onderwerp nam en hoofd en hand met elkaar verenigde.

Andere auteurs maakten verre reizen: vaak ging het daarbij om etnologen die hun expedities naar onbekende landen en volkeren beschreven. Zij leefden enige tijd onder vreemde mensen en beschreven bekende en onbekende kanten van het bestaan aldaar. Zij bleven door hun uiterlijk en gewoontes wel zichtbaar als vreemde. Nu de wereld kleiner is geworden en informatie over verre landen overal beschikbaar is, vernieuwt het genre – een vorm tussen reisverhaal en reportage – zich: de auteur verblijft langer onder de mensen die hij beschrijft, hij zoekt zijn verblijf in een land dat tot de groeiende industrielanden behoort en vestigt zich in de sloppenwijken van een megacity. De auteurs worden stadsetnologen. Een goed voorbeeld is Katherine Boo, die in 2012 *Behind the Beautiful Forevers* publiceerde over, zoals de ondertitel luidt, *Life, Death and Hope in a Mumbai Slum*.

*De beste plek ter wereld. Leven in de sloppen van Jakarta* van Roanne van Voorst (1983) is een soortgelijk boek als dat van Boo: Van Voorst kiest voor een verblijf van tien maanden in een van de sloppenwijken van Jakarta, die illegaal op de oevers van de rivier de Ciliwung is gebouwd. Anders dan Boo is Van Voorst antropoloog en de mensen in de sloppenwijk zijn een studieobject voor haar dissertatie. *De beste plek ter wereld* kan worden beschouwd als een versie voor een groot publiek. In het boek legt ze uit waarom ze besluit daar te gaan wonen en voor de “participerende-observatiemethode” kiest: ze kan de mensen zodoende niet alleen interviewen, maar ook hun gedrag “observeren en die informatie weer vergelijken met de antwoorden uit het interview”. Door het leven van de mensen te delen krijgt ze een beter beeld van hun dagelijkse leven. De centrale kwestie daarbij is of de vragen van de onderzoeker en de problemen die zij signaleert ook overeenkomen met die van de bewoners zelf. Want de cultuurverschillen tussen de auteur en arme Indonesiërs zijn groot. Een sprekend voorbeeld daarvan is de foto van Van Voort op de omslag van het boek: daar staat ze in de sloppenwijk met hoofddoek, maar gehuld in een T-shirt dat haar armen en schouders onbedekt laat. Vrijwel alle

Indonesiërs, die een streng onderscheid maken tussen gedrag in de publieke en in de privéruimte, zijn van mening dat vrouwen deze kleding op straat niet mogen dragen. Op de achterflap is een foto van Van Voorst te zien waarop ze een shirt met halflange mouwen draagt, dat in Indonesië wel in de publieke ruimte geaccepteerd wordt. Maar die foto is bedoeld voor de Nederlandse lezer.

Wie gewend is aan de rustige, overzichtelijke West-Europese steden, zal aan Jakarta moeten wennen: het is er heet, er zijn voortdurend files, de lucht is buitengewoon slecht en het openbaar vervoer functioneert maar ten dele. Bovendien wordt het bestuur bemoeilijkt door corruptie en zijn er grote verschillen tussen arm en rijk. Toch trekken veel mensen van het platteland naar de hoofdstad in een poging daar een beter bestaan op te bouwen. Vaak is hun inkomen te laag om betaalbare woonruimte te vinden, zodat zij ergens zelf een huisje bouwen op grond die daar niet voor bedoeld is – bijvoorbeeld aan de oevers van de Ciliwung. Die rivier overstroomt regelmatig, het regenseizoen zorgt voor overvloedige regenval, pompsystemen werken niet altijd, de rivier wordt als afvalplaats gebruikt en de oevers van de rivier zijn volgebouwd. Van Voorst wil onderzoeken hoe de bewoners daar leven, hoe ze op de overstromingen reageren en ze heeft praktische vragen, bijvoorbeeld of de bewoners wel kunnen zwemmen.

*De beste plek ter wereld*, de titel van het boek, is een uitspraak van Tiduk, een jonge man die Van Voorst in een bus leert kennen en die haar meeneemt naar de sloppenwijk waar hij woont. Daar doet zij onderzoek. Ze doet chronologisch verslag van haar verblijf: in de proloog beschrijft ze haar zoektocht naar een sloppenwijk, in de epiloog neemt ze afscheid van de bewoners, met wie ze heeft samengeleefd. In het eerste hoofdstuk deelt ze aan de lezers mee dat ze haar plek gevonden heeft: “Mijn eerste weken in Bantaran Kali liggen achter me; de bewoners raken steeds meer gewend aan de vreemdeling in hun midden, en ik heb een dagelijks ritme gevonden.” Ze is getuige van en actief bij verschillende rampen: er breekt een brand uit in de wijk (het gevolg van kortsluiting), waardoor mensen dakloos raken, en er zijn diverse overstromingen waardoor ze geruime tijd op het dak van haar woning moet bivakkeren tot het waterpeil weer is gezakt. Verder gaat ze uitgebreid in op de problematiek van

de huisvesting en de wijze waarop bewoners op de dreigende ontruiming reageren; op de corruptie, waarvan iedereen het slachtoffer is maar er ook aan meedoet; de wij-cultuur van Indonesië tegenover de westerse ik-cultuur; de “verboden” dingen in het land (zoals prostitutie, gokken en drugs) die niet in overeenstemming zijn met de wetgeving en de islam, maar in de praktijk toch mogelijk zijn; de tegenstelling tussen traditionele en westerse en dus vaak onbetaalbare medische hulp; seksuele praktijken; en het respect voor ouderen in de maatschappij.

Van Voorst heeft voor een vorm gekozen waarin ze zelf als ik-verteller aanwezig is. Om de informatie, waarvan zij veronderstelt dat de lezer die niet heeft, te kunnen vertellen, stelt zij zich onwetender op dan mag worden verwacht van een onderzoeker die zich heeft voorbereid op haar verblijf en Indonesisch heeft geleerd. Haar opwinding over de geringe bedragen die ambtenaren en postbodes verwachten (ze noemt het corruptie) en haar ongemak als kinderen respect bewijzen aan ouderen, doen gekunsteld aan. Verder zitten er talrijke herhalingen en slordigheden in het boek (de valuta worden bijvoorbeeld voortdurend volgens een andere koers omgerekend).

Toch is Van Voorst erin geslaagd een goed beeld te schetsen van vindingrijke mensen in een sloppenwijk die door een hecht netwerk van elkaar afhankelijk zijn. In de meeste gevallen is dat netwerk uit nood geboren, maar het functioneert wel. Ze maakt ook duidelijk dat deze structuren uiteenvallen op het moment dat de sloppenwijken worden geruimd en de bewoners her en der nieuwe woonruimte en nieuwe bronnen van inkomsten moeten zoeken. De onderzoeker en persoon Van Voorst voelt zich in die gevallen hulpeloos. Maar haar medebewoner Tikus geeft haar een goed advies: naar ons luistert niemand, zegt hij, maar jouw stem wordt wel gehoord. Je kunt toch een boek over ons schrijven? Het resultaat is *De beste plek ter wereld*, een met veel enthousiasme geschreven boek over de armste bewoners van Jakarta.

#### JAAP GRAVE

ROANNE VAN VOORST, *De beste plek ter wereld. Leven in de sloppen van Jakarta*, uitgeverij Brandt, Amsterdam, 2016, 239 p.